

RAZGLEDI, VPOGLEDI

Dušan Voglar

TRUBAR – PODJETNIK?

Domislek, da bi se pogovarjali* o Primožu Trubarju kot slovenskem podjetniku, je vsaj nenavaden, presenetljiv, če ne celo kaj drugega. Na prvi pogled se zazdi, da se je tega domislil nekdo, ki je bral obsežno, že sto let staro, a še vedno zgovorno razpravo *Protestantska etika in duh kapitalizma* nemškega sociologa religije Maxa Webra in si rekel: pa poglejmo, kaj lahko s področja filozofije, teorije in prakse podjetništva odkrijemo pri Trubarju. Seveda na podlagi najosnovnejše opredelitve pojma podjetnik: nekdo, ki se loti produkcije (ali opravljanja storitev itn.), zbere potrebni kapital, izpelje svoj načrt in plasira svoje proizvode. Izkaže se, da je o Trubarjevem delovanju mogoče govoriti tudi s takimi strokovnimi izrazi. Trubar seveda ni bil začetnik podjetništva na Slovenskem. Kljub temu pa ne moremo spregledati tehle dejstev:

Trubar je odraščal sredi kmečkega obrtništva, kajti njegov oče je bil mlinar in tesar. Nenavadno, hkrati pa značilno je, da si je Trubar pozneje za simbole v svojem pečatniku izbral mlinski kamen, usnjeni delovni predpasnik in tesarsko sekiro. Morda je s tem hotel povedati, da ga je vaško obrtništvo globoko zaznamovalo, mu vtisnilo neizbrisni pečat. Kmečko obrtništvo se je po organiziranosti razločevalo od mestnega obrtništva in bilo z njim v nenehnem konkurenčnem sporu, tako kot sta bili sprti kmečka trgovina in mestna trgovina. Trubar se je v mladosti srečaval tudi s trgovanjem, kajti njegova

* Besedilo je bilo podlaga za predavanji decembra 2008 in marca 2009 na Ekonomski fakulteti v Ljubljani študentom dodiplomske in podiplomske stopnje pri predmetu o podjetništvu pri prof. dr. Tei Petrin, povezani s pobudo med študenti za ustanovitev društva mladih teoretikov podjetništva, poimenovanega po Trubarju.

DUŠAN VOGLAR

rojstna Rašica je bila vas na enem od križišč takratnih trgovskih poti med severom in jugom, vzhodom in zahodom. Pozneje, na svojih prvih delovnih mestih, pa se je Trubar srečaval s trškim in mestnim podjetništvom.

Trubarjev oče je bil tudi ključar podružnične cerkve na Rašici in zato je odraščajoči Primož spoznaval tudi zagate pri vzdrževanju stavbe, ki je namenjena skupnosti, in pri gospodarjenju z nelastnim premoženjem. ozneje, ko je bil že duhovnik, se je moral Trubar sam lotiti upravljanja cerkvenih financ in nepremičnin. Izkazal se je v vsem možnem, z današjim izrazjem bi rekli: natančno je obračunaval prihodke in odhodke, poravnal dolgove prednikov in zapadle davke, posloval s pozitivno bilanco, ohranjal vrednost nepremičnin s skrbno obnovo in vlagal v izboljševanje gospodarske dejavnosti. V župniji Šentjerneji pod Gorjanci, kamor je bil poslan kot krizni upravitelj, je na primer hitro uredil finančno stanje in za povrh, kot vse kaže, zgradil nov mlin.

Trubarja je torej mogoče povezati s podjetništvom – seveda z oblikami podjetništva v njegovem času. Toda to ni nič tako posebnega, da bi se zato morali posebej pogovarjati o Trubarju kot podjetniku. Tisto izjemno, o čemer res kaže razmišljati, bom nanizal v 18 trditev.

1. Trubar je začel proizvajati popolnoma nov, dotlej neznan proizvod.

Trubar je že med pridiganjem na Kranjskem pred umikom na Nemško leta 1548 razmišljal, da bi bilo treba izdajati knjige v slovenščini. Med prisilnim bivanjem v tujini, ko ni imel več neposrednega stika s slovenskimi verniki, pa je začel proizvajati in širiti knjige v slovenščini. Slovenskih knjig dotlej ni bilo, ne tiskanih ne rokopisnih. Trubarjev proizvod je bil popolna novost. Trubarjev proizvod se je uveljavil, silovito uveljavil. Kljub načrtnemu uničevanju, ki ga je prav kmalu zajelo; kljub protireformacijskemu sežiganju knjig. Trubar je bil prvi slovenski založnik. Utemeljel je slovensko založništvo, gospodarsko dejavnost posebnega družbenega pomena. V to dejavnost je pozneje vstopila tudi nasprotna, rimskokatoliška stran. Trubarju se

je posrečilo, da je s svojimi proizvodi nizal niz, ki nato kljub produkcijskemu premoru ni zamrl, temveč se je nadaljeval daleč v prihodnost.

2. Trubar je uporabil najnovejšo, revolucionarno novo tehnologijo svojega časa.

Trubarjeva ideja za tak proizvod je temeljila na tiskarstvu, ki je odprlo in omogočilo tako imenovano Gutenbergovo evropsko civilizacijo ali Gutenbergovo galaksijo. Prehod od rokopisne knjige k tiskani knjigi je enako revolucionaren in neprecenljiv kot prehod od tiskane knjige k internetnim informacijskim enotam. Prepričan sem, da bi Trubar dandanes proizvajal v okviru medmrežja.

3. Trubar je izumil snov, iz katere je proizvajal svoj proizvod.

Trubar je izumil jezik, v katerem je polnil strani svojih knjig. Bistvo knjižnega oziroma standardnega jezika je, da je nadnarečni jezik, ki omogoča sporočanje, razpravljanje in povezovanje v širši narodnostni skupnosti in s tem tudi konstituira to skupnost. Trubar je zavestno ustvarjal jezik, ki bo razumljiv pripadnikom različnih slovenskih narečij. Poleg uveljavljene knjižne latinščine in nemščine, ki so ju v teh deželah uporabljali izobraženci in višji stanovi, je ustvaril tretji knjižni jezik, knjižni jezik za večinoma podložniško ljudstvo in hkrati jezik, ki je že zmogel visoke kulturne, intelektualne in duhovne naloge. Takega jezika do Trubarja na slovenskem ozemlju ni bilo.

4. Trubar je bil inovator, zelo verjetno največji med Slovenci.

Po prepričanju ddr. Matjaža Muleja z mariborske Ekonomsko-poslovne fakultete Trubar izpolnjuje mednarodno uveljavljene točke, po katerih je mogoče priznavati inovativnost. Mulej našteva, da je Trubar združeval samostojne zamisli, premagovanje odporov, podjetno uveljavljanje zamisli; spretno izmikanje oviram; težnjo, koristiti uporabnikom; vizijo, da ustvarja nekaj bistvenega in novega, celo korenito novega; spretno sodelovanje s potrebnimi partnerji; protest zoper utečeno prakso, ki je veljala za edino pravo, a ni bila nujno edina možna praksa; uporabo novih tehnoloških in družbenih možnosti, da uveljavi svojo zamisel. V duhu Mulejevega vrednotenja lahko

dodam: hkrati je tudi odločilno, da je Trubar svojo vizijo udejanil ter jo neuničljivo uveljavil v svoji skupnosti, da je k njenemu uveljavljanju spodbudil pomembne slovenske izobražence in ustvarjalce svojega časa in naslednjih rodov in da je njegov produkt sprožil in utemeljil družbeno dogajanje velikih zgodovinskih razsežnosti, namreč oblikovanje slovenskega naroda.

5. Trubar je razvijal vlogo znanja v proizvodnji.

Trubar je dobil dragocene izobraževalne pobude pri tržaškem škofu in humanistu Petru Bonomu; odtlej je nenehno skrbel za svoje izobraževanje ter vlagal delo in denar v širjenje svojega znanja, razgledanosti, stikov z evropskimi duhovi. Pri vseh svojih poznejših soproizvajalcih je zahteval kar največ primerne znanja in usposobljenosti; to sta bili odločilni točki pri strogi izbiri. Ko se je moral leta 1565 drugič izseliti iz domovine, je na primer vzel s seboj nadarjenega mladeniča Jurija Dalmatina in poskrbel za njegovo izobraževanje na univerzi v Tübingenu. Usmeril ga je v spopolnjevanje v prevajanju. Prevajalec *Bibije* Dalmatin je produkt Trubarjevega načrta.

6. Trubar je zasnoval svojo proizvodnjo kot odziv na globoko družbeno potrebo.

Trubarjeva knjižna proizvodnja je bila že v izhodišču posebna. Odločitev za takšno usmeritev je bilo spoznanje, da je treba prenoviti cerkveno in versko življenje, se vrniti k evangeliju in »pravi stari veri«, poglobiti duhovno življenje prebivalcev ter vzpostaviti pristno vernost, neposredno odgovornost vernika pred Bogom in iz tega izhajajočo etiko. To je bilo spoznanje, da je treba ljudstvo iztrgati iz praznoverja, zaostalosti in nevednosti, pa tudi iz klešč zlorabljenе cerkvene duhovne moči. To je bila potreba po kultiviranju, oplemenitvi, razvitju človeških virov družbenega obstoja in razvoja. Trubar bi vsekakor pritrdilno odgovoril na vprašanje, ali je kultura pomemben družbeni dejavnik. Takšna usmeritev je dandanašnji – poleg skrbi za socialno solidarnost, okolje in podobno – del družbeno odgovornega snovanja: podjetniškega, parlamentarnega, vladnega in civilno-družbenega. Trubarjeva proizvodna usmeritev je izvirala iz odgovornosti do družbe kot celote.

7. Trubar je proizvajal porabnike in trg za svoj proizvod.

Namen Trubarjeve knjige je bil v skladu s humanistično in reformacijsko zahtevo, ki jo je razglašal že Erazem Rotterdamski. Ta zahteva pa je bila: neposreden stik posameznika z Božjo besedo. Možni trg so torej sestavljali poleg pridigarjev in šolnikov tudi in predvsem pismeni posamezniki v podložniškem ljudstvu in slovenskem meščanstvu. To je bil raznovrsten in hkrati popolnoma nov trg za knjige. Trubar je vedel, da je takih možnih uporabnikov slovenske knjige zelo malo. Po ocenah je bilo takrat med slovenskim prebivalstvom le za 3 % pismenih; med njimi je bil zelo verjetno tudi njegov oče. Zato je Trubar rotill redke pismene, naj bero iz njegovih knjig še drugim okoli sebe. Tako se je tudi dogajalo. Po njegovem poročilu so celo plemiške gospe brale svoji služinčadi in podložnikom ter se zato celo naučile slovenščine. Hkrati je Trubar pozival k učenju branja in pisanja. Zato sta njegovi prvi slovenski knjigi leta 1550 bili plod domišljenega proizvodnega programa: ob *Katekizmu* tudi *Abecednik*. Abecednik je bil namenjen proizvodnji porabnikov knjig. Za še bolj načrtno širjenje kroga bralcev, se pravi trga, pa je poskrbel, ko je v svoji *Cerkovni ordnini* uzakonil zahtevo, da mora biti v vsaki fari in vsakem mestu začetna šola za poučevanje ne le dečkov, temveč tudi deklic. Ob koncu 16. stoletja se je delež pismenih že zvišal na 8 %. S predgovori in drugimi pojasnili v knjigah je hkrati načrtno širil potrebe uporabnikov knjig in zviševal raven njihovih potreb.

8. Trubar je znal zbrati kapital za svoje proizvodnje.

Prvi slovenski knjigi je finansiral, kolikor vemo, s svojim osebnim denarjem. Za naslednje knjige pa je že – skupaj s somišljeniki – pridobil finanserje. Krog vlagateljev in sponzorjev je bil pisan: v njem so bili visoki plemiči in vladarji na Nemškem in Avstrijskem, posamezni kranjski plemiči, kot pomembna institucija pa kranjski deželni stanovci, se pravi deželni zbor plemstva in meščanstva. Očitno jim je znal Trubar učinkovito prikazati pomen, ki ga imajo za utrjevanje evangelijske vere v deželi slovenske knjige. Vloženi kapital ni prinašal neposrednega dobička. Vložek v Trubarjeve evangeličanske knjige je bil, med drugim, investicija v pridobivanje političnega vpliva in politične moči nasproti Rimskokatoliški cerkvi in katoliškim vladarjem.

9. Trubarjevi proizvodi so dosegali dober plasman.

Trubar je moral plasirati svoj proizvod v zelo težavnih razmerah. Že četrto stoletja pred natisom prve slovenske knjige je cesar Ferdinand I. v Kranjski in sosednjih deželah strogo prepovedal vsakršno širjenje protestantskih spisov, torej zlasti še njihovo proizvodnjo in plasman. Trubar in vodilno jedro luterancev na Kranjskem Trubar pa sta za na Nemškem tiskane knjige, natisnjene na daljnem Württemberškem, našla prava pota in zanesljive razpečevalce knjig. Zgodba o tiho-tapljenju v sodih pa je mit. Sod je bil takrat to, kar je danes kontejner ali zabojnik: v njem je bilo med tovorjenjem ali prevozom varno spravljeno vsakršno blago, tudi vezane ali nevezane knjige. Drži pa, da so sodi s knjigami potovali z odbranimi trgovskimi karavanami, pomešani med druge sode, in da so napredovali po dogovorjeni verigi zaupnikov in vmesnih skladišč do končnih posrednikov, razpečevalcev in porabnikov. Trubar je znal prikazati – zdaj bi rekli marketinško prikazati – zanimivost in koristnost svojih knjig s pojasnili na naslovnica in v predgovorih. Znal pa je tudi – spet marketinško – dvigati ugled in vrednost svojih knjig s posvetili uglednim plemičem, funkcionarjem in celo vladarjem. Knjige so našle odjemalce, kljub že omenjenemu zastrašujoče nizkemu odstotku pismenih. Naklade knjig so namreč pohajale, kajti drugače si ne znamo razložiti novih izdaj enakovrstnih knjig, zlasti pesmaric in katekizmov.

10. Trubar je poskrbel za vrhunsko kakovost in vrednost svojih proizvodov.

Že *Catechismus* iz leta 1550 je vrhunska knjiga. Ima 259 strani in je vsestranski in večnamenski priročnik z zelo raznovrstno in kakovostno vsebino. Je obenem učbenik, molitvenik, pesmarica in obrednik, vsebuje tudi temeljne teološke razlage in pridigo o temeljni temi, tj. o veri. Je zelo kakovosten priročnik za vernika in duhovnika hkrati. Ni prevod tujega produkta, temveč samostojna obdelava snovi. Sodi v vrh takratnega evropskega projektiranja in produciranja katekizmov. Tudi knjiga *Tiga Noviga testamenta prvi del* iz leta 1557 je zelo obsežna in ima 900 strani, predvsem pa je bogata, preudarno skonstruirana in vsestransko uporabna stvaritev. Poleg vsebinsko pomembnih posvetil in predgovorov, štirih evangelijskih in *Apostolskih del* vsebuje še različne

RAZGLEDI, VPOGLEDI

razlage, koledar in preglednice, predvsem pa dolgo teološko razpravo, imenovano *Tiga Noviga testamenta ena dolga predgovor*. Takšne sistematične razprave so bile v takratni Evropi redkost. Trubar je v skrbi za kakovost prosil porabnike, naj mu sporočajo popravke, ki bi bili potrebni v njegovih svetopisemskih prevodih. Tudi pri drugih možeh ni trpel slabe kakovosti. To dokazujejo spori z Ljubljancem Matijo Klombnerjem zaradi pesmarice z nesprejemljivo slabimi besedili in Stipanom Konzulom zaradi prevajanja v hrvaščino.

11. Trubar je širil asortiman v skladu z nameni v načrtni politiki.

Trubarjev cilj je bila »Cerkev Božja tiga slovenskiga jezika«, kakor je zapisal že leta 1555. V tem visokem cilju je bil, kakor odkriva ddr. Igor Grdina, sam po sebi že zametek veliko poznejše ideje o Zedinjeni Sloveniji. S tem ciljem, z graditvijo slovenske evangeličanske Cerkve za vse slovensko narodnostno ozemlje, je Trubar usklajeval namen svojih proizvodov in njihov asortiman. Katekizmu in abecedniku so sledili prevodi iz *Nove zaveze*, nato temeljni cerkveni knjigi: leta 1562 veroizpovedni *Articuli* in leta 1564 *Cerkovna ordninga*, ki je obrednik in zakonik slovenske reformacijske Cerkve.

12. Trubar je v svoje načrte zajel tudi širše evropske cilje.

Trubar je na podlagi svojih in tujih pobud začel načrtovati tudi izdajanje knjig, natisnjenih v glagolici in cirilici in napisanih predvsem v hrvaščini. Namenjene so bile širjenju protestantske vere po Hrvaškem in posebej še po območju pod osmansko oblastjo. Spreobračanje prebivalstva na turškem ozemlju naj bi, preprosto povedano, zaustavilo prodiranje Turkov v Srednjo in Zahodno Evropo. To je bil politični cilj evropskih vladarjev različnih ravni in Trubar je del svojega načrtovanja proizvodov povezal s tem evropskim ciljem in s to evropsko potrebo.

13. Trubar je bil soustanovitelj in sooblikovalec podjetja popolnoma novega tipa.

Tiskarsko-založniško podjetje, tako imenovana Slovenska, hrvaška in cirilska tiskarna, po nekaj stoletjih poimenovana »Ungnadov

biblijski zavod v Urachu», je bila leta 1561 ustanovljena zato, ker so se srečali interesi in zamisli treh beguncev: Trubarja, Petra Pavla Vergerija ml. in barona Ivana Ungnada. Nastal je prvi misijonski »biblijski zavod« na svetu; slovita britanska biblijska družba je bila namreč ustanovljena veliko pozneje. Ungnad je zagotovil zagonski kapital in prevzel velik del nalog pri zbiranju nadaljnjega denarja. Trubar je prepričal deželne stanove Kranjske, Koroške in Štajerske, da so tudi prispevali svoje deleže. Ungnad je skrbel predvsem za podporo württemberskega vojvode in drugih nemških deželnih vladarjev. Zelo pomemben pa je Trubarjev delež pri utrjevanju podpore češkega kralja Maksimilijana, poznejšega cesarja. Trubar je postal ravnatelj zavoda.

14. Trubar je bil ravnatelj z vizijo.

Trubar je vse delovanje in reševanje težav strateško podrejal svoji izhodiščni viziji. Trubar je zasnoval in sestavil načrt proizvodnje: glavni cilj je bil prevod *Biblije*. Načrt je prilagajal stvarnim možnostim, hkrati pa ga je dopolnjeval na podlagi sprotne prilagoditve in potreb. Zbral je primerne in najboljše takrat dosegljive sodelavce, to je prevajalce, jezikovne svetovalce in korektorje. Načrtoval, vodil in usmerjal je njihovo delo. Skrbel je za kakovost dela in delovno disciplino. Sprožal je sprotne dogovaranja v delovni skupini. Organiziral je proizvodnjo. Poskrbel je za izdelavo eksotičnih glagolskih in cirilskih tiskarskih črk, kakršnih nemški črkorezci in tiskarji niso še nikoli ne videli ne izdelovali ne uporabljali. Preprečeval je pretirane stroške in odstranjeval vire nevzdržnih stroškov. Zavzemal se je za realne naklade knjig, usklajene z možnostmi plasmana. Zavodovo denarno poslovanje je bilo transparentno, natančni obračuni uporabe denarja so še vedno ohranjeni v univerzitetni knjižnici v Tübingenu. Trubar je odločno in iznajdljivo odstranjeval ovire, ki so zaustavljale proizvodnjo. Zbiral in uporabljal je razpoložljive vire, kolikor je le mogel. Ni se zaustavljal pred tveganji, neomajno je verjel v svojo moč in v uresničljivost ciljev. Pridobival in ohranjal je podporo uglednih in vplivnih oseb, ki je bila pomemben vir uspešnosti proizvodov. Hkrati je trdno branil in uveljavljal svojo avtoriteto. Po Trubarjevi menedžerski zaslugi je Ungnadov tiskarsko-založniški zavod v petih

RAZGLEDI, VPOGLEDI

letih izdal 30 knjig, kar je bilo za tak podjetniški projekt zelo veliko. In ker večina Trubarjeve proizvodnje slovenskih knjig ni nastala pod razmeroma ugodnim okriljem tega zavoda, odkrivamo velik del omenjenih Trubarjevih podjetniških značilnosti tudi pri tem, večinskem delu njegove proizvodnje, organizirane po načelu podjetja ene same osebe, v kateri sta združeni funkciji organizatorja in delovne sile. Odkrivamo zlasti te značilnosti: načrtnost programa, pridobivanje kapitala in vložkov, pridobivanje podpornikov in zaščitnikov.

15. Trubar je deloval po globoko etičnih načelih.

Trubar je deloval v skladu s cilji, ki so neomajno presegali osebni materialni interes. Kot njegova osrednja etična načela lahko razberemo tale: sočutje, odgovornost, iskanje resnice, poklicanost ter zavezanost delovanju za korist in blaginjo skupnosti, se pravi ljudstva, njegovih »lubih Slovencev«. Temeljni pojem je Delo, saj je povezano s transcendenco, poimenovano Bog. Gre za pojmovanje, da je Delo pozemska Naloga ali poklicanost človeka in njegova Stvaritev. Morda bi lahko tudi v tem našli del razlage, zakaj si je Trubar izbral za svoj pečatnik že omenjene obrtniške simbole. V razmislek o tem je mogoče pritegniti že omenjeno Webrovo razpravo. Upoštevati moramo, da je Trubar v svojem dušnopastirskem delovanju zelo poudarjal moralne dolžnosti pripadnikov različnih stanov in poklicev.

16. Trubar je souresničeval pobude novega evropskega civilizacijskega toka.

Trubar se je s svojo proizvodnjo vključeval v evropski humanizem in iz njega izvirajočo versko reformacijo. Osrednji pojem tega toka je Človek, ki je samostojni in vsestransko razviti individuum. V religijskem okviru to pomeni: človek je osebno odgovoren pred Bogom, človek naj neposredno sam spoznava Božjo besedo, bere *Sveto pismo*. Trubar je s svojo privrženostjo svojemu ljudstvu vnašal v evropski humanizem samosvojo neelitistično prvino. V humanizmu je izvir Trubarjevega produkta, ki pa ima za Slovence daljnosežen inovacijski pomen.

17. Trubarjevo proizvodjanje je bilo glokalno.

Trubar je bil sotvorec širokega evropskega toka; danes bi rekli: sotvorec globalizacije. Toda Trubar je svoje proizvode oblikoval z veliko samostojnostjo, pravzaprav s presenetljivo veliko samostojnostjo, saj je navsezadnje šlo za občutljivo snov, za verske nauke, pri katerih je bilo tudi v reformacijskih gibanjih in strujah veliko dogmatizma in izključevalnosti. Erazem Rotterdamski, Luther, Calvin, Zwingli, Bullinger, Dietrich, Flacius, Melanchthon, Andreae – to so bile močne osebnosti, ki so se v nekaterih prvinah tudi razhajale. Z vsemi temi je bil Trubar tako ali drugače povezan. Nikoli pa ni bil stoočtstotni, dogmatični privrženec le ene struje. Zaradi skupne koristi je težil k pomirjanju in složnosti. Svoje proizvode je predvsem prilagajal domačim razmeram, slovenskemu ljudstvu in njegovim možnostim. Globalni tok je prilagajal lokalnim okoliščinam in s takim glokalizmom dosegal boljše učinke. Očitek, da je samo presajal tuje luteranstvo, je popolnoma neutemeljen. Trubar je ustvarjal evangeličanstvo na slovenski način.

18. Trubar je kritik in konstruktor, je lahko temelj vizije in izziv.

Trubar je razmišljal in sporočal, kaj je v obstoječem nevzdržno in kaj kaže nujno spremeniti. Trubar je razmišljal in sporočal, kako in kaj naj bo v prihodnosti. Kažejo se vzporednice s kritično-konstruktorskim odnosom do Evrope, kakršnega je razvil Srečko Kosovel, pesnik slovitih *Integralov*. Trubar je svojo vizijo podjetno in podjetniško udejanjal, Kosovelu ni bil dan tak trajen vpliv.

*

Spet zazveni vprašanje: Je Trubarja res mogoče šteti za podjetnika? Saj ni pridobival profita! Toda – toda tudi zdajšnji časi silijo, da se iztrgamo iz očaranosti s profitom. Kapital se je samovšečno osamosvojil od proizvodnje ter se zapletel v svoja slepila in svoje navidezne produkte, navidezne vrednosti, navidezne vrednote. Vnovič se odpira temeljno vprašanje: Kaj je pravzaprav bistvo in namen proizvodnih, storitvenih, javnih, raziskovalnih, razvojnih dejavnosti? Najbrž preživetje vseh članov človeške skupnosti. In še kaj ...